KUR'ÂN'DA ANNE ÇOCUK İLİŞKİSİ
-Çocuğun Doğumdan Sonraki İlk Gelişim Evresi-

Abdurrahman KASAPOĞLU (*)

Özet

Kur'ân, yeni doğan bir bebeğin annesiyle olan ilişkisine ayrıntılı sayılacak şekilde yer verir. Kur'ân'ın, bebeklik çağına yaptığı vurgu, bu evrenin insan gelişiminde önemli bir yeri olduğunu gösterir. Nitekim psikologlar, bebeklik çağındaki gelişimin, kişilik gelişiminde önemli bir yere sahip olduğunu belirtirler.

Anahtar Kelimeler: *Annelik, süt emzirme, bebeklik çağı, temel güven, sevgi, gelişim.*

Mother and Child Relation in the Quran

Abstract

In the Holy Quran, mother and newborn baby relation takes place in detail. The emphasis which Quran puts on babyhood shows that this universe has an important effect on human development. In fact, psychologists reckon that the development in babyhood has an important place on character development.

Key Words: *motherhood, babyhood, basic trust, love, development, breasting.*

*) Yrd. Doç. Dr.

Giriş

Psikolojik araştırmalar, ilk çocukluk çağında yaşanan tecrübelerin, bireyin yetişkinlik dönemini etkilediğini, kişiliğin şekillenmesinde belirgin bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için ilk çocukluk döneminde ihtiyaç duyulan duygusal desteğin temin edilmesini gerekli görmüştür.

İlk gelişim evresinde çocuğun biyolojik ve duygusal açıdan beslendiği en önemli kaynak annesinin memesidir. Çocuğun gelişimi önemli ölçüde bu kaynaktan nasıl beslendiğine bağlıdır. Annesinin hem sütünden hem de ilgi ve şefkatinden yeterli ve düzenli pay alabilen çocuklar ileriki yaşamlarında tutarlı ve dengeli kişilik geliştirme şansına sahip olurlar.

Yeni doğan bir bebeğin biyolojik ve duygusal yönden en önemli beslenme kaynağı olan anne memesi ve emzirme olayı bazı Kur'ân âyetlerinde ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Mûsâ kıssasında yeni doğmuş bir bebeğin ihtiyaçları ve annesiyle olan bağı tasvir edilmiştir. Araştırmamızda, anne çocuk ilişkisini, yeni doğmuş bir bebeğin ihtiyaçlarını konu edinen âyetleri inceleyeceğiz. Söz konusu âyetlerde yer alan mesajları müfessirlerin yorumları doğrultusunda açıklayacağız. İlk gelişim evresinde anne-çocuk ilişkisine atfedilen önemi ortaya koyacağız.

Araştırmamıza, anne-çocuk ilişkisi konusunda psikolojinin ortaya koyduğu verilerle giriş yapacağız. Yeri geldikçe bu verileri, Kur'ân'ın öğretileriyle karşılaştıracağız.

Doğumun İlk Yıllarında Anne Çocuk İlişkisi

Doğumun ve ilk günlerin, gelişmenin en belirleyici dönemi olduğu bilinmektedir[1]. Çocuğun doğum öncesi gelişimi anneye bağlı olduğu gibi, doğum sonrasında da genellikle anneye bağlıdır. Bu yüzden ilk çocukluk dönemini anneden bağımsız düşünmek doğru olmaz.

Anne tıpkı başlangıçta fetüsün bütün ihtiyaçlarını kendi bedeniyle karşıladığı gibi, doğumdan sonra da kısmen aynı şeyleri yapar. Rahim içi yaşamla ilk bebeklik dönemi arasında sıkı bir süreklilik söz konusudur[2].

Doğum ile birlikte çocuk, biyolojik olarak annesinden ayrılır. Doğumuna kadar anne rahminde beslenen korunan ve gelişmesine devam eden çocuk, fiziksel anlamda ayrı bir canlı olarak hayata başlar. Bununla birlikte o daha uzun bir süre annesiyle birlikte yaşar. Doğduktan sonra bile, doğum öncesi durumundan farklı bir konumda değildir. Yeni doğmuş bebekler, henüz annelerinin bedeni dışında bir yaşam sürdükleri gerçeğini kolay kolay benimseyemezler. Anneden ayrı bir kişilik olduklarını fark edemezler. Yaşamlarının ilk dönemlerini dölütsel yaşamın bir uzantısı olarak kabul ederler. Kendilerini annenin bir parçası ve devamı olarak görmeyi sürdürürler. Annenin ve kendilerinin aynı kişi olduklarını sanırlar. Meme emerken annesine sarılan bebek, onunla birlik ve bütünlük oluşturduğu, ondan kopmadığı, hâlâ tek vücut halinde yaşadığı sanısına kapılır[3].

1) Wilhelm Reich, *Geleceğin Çocukları*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İst., 1996, s. 19.

2) Sigmund Freud, *Psikopatoloji Üzerine*, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, s. 293.

3) Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, Çev. Yurdanur Salman, Payel Yayınevi, İst., 1995, s. 43; Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din*, Çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yayınevi, İst., 1996, s. 121; Hans Zulliger, *Çocukta*

Bütün bu sebeplerden dolayı, annenin rahminden fiziksel olarak dışarı çıkma anı değil, psikolojik olarak bağımsız bir varlık olduğunu hissetme anı insanın gerçek doğumu kabul edilmiştir[4].

Araştırmacılar, annelerin bebekleriyle bağ kurmaya fizyolojik açıdan hazırlıklı olduklarını belirtmişlerdir. Anneler genellikle yanlarındaki çocuklarının varlığı konusunda son derece hassas davranırlar. Çocuklarına dokunmak, onları kucaklamak ve onlarla iletişim kurmak için güçlü ve önüne geçilmez bir istek duyarlar. Annelik duygusu bir yönüyle içgüdüseldir ve bebeğin annesine bağlanabilmesi için gerekli olan bir koşuldur. Anne ile bebek arasında kurulacak olan iletişim ve etkileşim biçimi karşılıklı ilişkiler sonucu belirlenir. Annenin bebeği ile kuracağı ilişki ne kadar erken başlar ve sağlıklı olursa annelik duygusu da o oranda güçlü olur. Annelik duygusu ve davranışının önemli bir bölümü de sonradan kazanılır. Sevgiyle büyütülen bir anne, yeterli sevgiyi kendi yavrusuna doğallıkla verebilir. Kendisi yeterli sevgi almamış annenin, yavrusuna yeterli sevgi vermede zorlanabileceğini söyleyebiliriz[5].

Beslenme deneyimi bebeğe güven vererek, annenin varlığından aldığı zevki artırır. Ayrıca bu ilişki anneye de katıksız bir zevk verir. Meme ile beslenen bebek kısa bir süre içerisinde etkili bir şekilde emmeyi ve aldığı besinin tadını annenin varlığı yoluyla çıkarmayı öğrenir. Bebek emme sürecini annenin yüzüne bakarak, çeşitli sesler çıkararak, dokunarak, tebessüm ederek geçirir[6].

Emzirme sırasında anne ile çocuk arasında kurulan ruhsal ilişki, hem annenin hem de çocuğun istikrarı açısından çok önemlidir. Anne süt dolu göğüsleriyle bebeğini emzirmeye başladığında, anne-bebek bütünlüğü biyolojik ve psikolojik açıdan doruk noktaya çıkar. Doğal olarak bir bebek, annesiyle tenlerinin dokunuşunun ve doymuş karnının sebep olduğu güzel duygulara bağlı tepkiler gösterir. Annenin bebeğinden hoşnut olmasıyla, aralarındaki doyum gülücükleri gidip gelir. Birbirlerine yakın ve mutlu olmanın hazzını yaşarlar[7].

Yapılan deneyler, dokunmanın ve annenin kalp seslerinin bebeğe mutluluk ve rahatlık verdiğini, en derin ve sağlıklı uykunun anne kucağındayken mümkün olduğunu orta-

Ruhsal Bozukluklar ve Tedavisi, Çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, İst., 1996, s. 9; Kerim Yavuz, *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*, Çocuk Vakfı Yay., İst., 1998, s. 22; Nevzat Tarhan, *Makul Çözüm*, Timaş Yay., İst., 2004, s. 59; O. A. Gürün, *Çocuğumuzu Tanıyalım*, İnkılâp Yayınevi, İst., 1984, s. 7; Vesile Bolaç, *Sevilme Açlığı ve Doyum: Duygusal İhtiyaçlar*, Arıtan Yayınevi, İst., 2003, s. 19.

4) Ayhan Aydın, *Yaşamın ve Sevginin Anlamı*, Gendaş, İst., 2001, s. 36.

5) Lee Salk, *Çocuğun Duygusal Sorunları*, Çev. Erzem Onur, Remzi Kitabevi, İst., 1995, s. 14; Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1986, s. 25; Aysel Çağdaş, Zarife Şahin Seçer, *Anne-Baba Eğitimi*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, s. 120; Aysel Çağdaş, *Anne Baba Çocuk İletişimi*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2003, s 27.

6) Martha Heineman Pieper, William J. Pieper, *Akıllı Sevgi*, İnkılâp Kitabevi, İst., 2001, s. 84.

7) Estela V. Welldon, *Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*, Çev. Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay, Ayrıntı Yay., İst., 200, s. 26; Dorothy Jogevard, Muriel James, *Kazanmak İçin Doğarız*, Çev. Tülin Şenruh, İnkılâp Kitabevi, İst., 1993, s. 192; M. Ali Bâr, *Kur'ân-ı Kerîm ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İst., 1998, s. 188.

ya koymuştur. Başını annenin sol göğsüne dayayarak, onun kalp sesini dinleyerek geçirdiği vakitler bebek için en mutlu anlardır. Emzirme, bebeği tutmak ve ona dokunmak için ideal bir ortam oluşturur. Hatta babalar bile biberonla bebeği tutmayı denemelidirler[8].

Harry Harlow, yavru maymunlar ile anneleri üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmasında, maymun yavrularını doğduktan hemen sonra annelerinden ayırmıştır. Yavru maymunların yanına telden yapılmış olan bir maymun ile yumuşak kumaştan yapılmış bir maymun maketi koymuştur. Telden yapılmış maymun maketine süt şişesi yerleştirmiş, diğerine ise süt koymamıştır. Yavru maymunlar, süt olmadığı halde kumaştan yapılmış maymunun yanında kalmayı tercih etmişlerdir. Fiziksel yakınlığı, yemekten daha öncelikli bir ihtiyaç olarak görmüşlerdir. Yapılan bu deneyle anne bebek yakınlığının önemi ortaya konulmuştur[9].

Bebeğin emzirilmesi, bebekle anne arasında özel bir ilişki kurulmasını sağlar. Bebeği emzirmenin en büyük avantajlarından birisi, anneyle çocuk arasındaki bağları güçlendirmesidir. Çocuk anneye derin ve irrasyonel biçimde bağlanır. Bir başka deyişle, her çocuk, annesini kendisine hayat veren, beklentilerini karşılayan, hiçbir karşılık beklemeden seven bir varlık olarak görür ve bağlanır[10].

Gelişim psikologlarının çocuklar üzerinde yapmış oldukları araştırmalar, her iki cinste de öncelikle anne bağımlılığının daha yaygın ve güçlü olduğunu ortaya koymuştur[11].

Bebeğin duygusal yaşamının en önemli özelliği bütünüyle annesine bağımlı olmasıdır. Anneyle bebek arasındaki bağlanma, çocuğun hayatta kalma şansını artırır. Bağlanma kuramına göre, bebekle anne arasındaki ilişkinin niteliği çocuğun kişilik ve duygusal gelişimi üzerinde belirgin izler bırakır. Bebekle anne arasında kurulan bağ, çocukların duygusal gelişimini, diğer insanlarla kuracakları ilişkilerin niteliğini, kişiliğin şekillenmesini belirler. Sütle birlikte anne şefkatini de yudumlayan bebek, ömür boyu sürecek iletişimin ve aile bağlarının başlangıcını oluştur. Emzirilen çocuklar zihinsel ve duygusal bakımdan dengeli gelişirler. Araştırmalar, yaşamlarının ilk döneminde ilgi ve sevgiyle yetişen çocukların, ileride çok daha huzurlu/mutlu insanlar olduklarını ortaya koymuştur[12].

8) Harville Hendrix, Helen Hunt, *Ailede İyileştirici Sevgi*, Çev. Ayda Çayır, Kaknüs Yay., İst., 2001, s. 237; Çetin Özbey, *Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler*, İnkılâp Kitabevi, İst., 2004, s. 147; Betül Tunç, "Kur'an-ı Kerim'de Anne Kavramından Hareketle Eğitimde Anne Çocuk İlişkisi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sayı: 5, 1998, s. 222.

9) Patrıcıa Gotlıeb Shapıro, *Çocukluk ve İlk Gençlik Depresyonu*, Çev. Meral Kesim, Papirüs Yayınevi, Ankara, 1997, s. 37.

10) Erich Fromm, *Toplumsal Bilinçaltının Araştırılması*, Arıtan Yayınevi, İst., 1998, s. 87; Anthony Smith, *İnsan Yapısı ve Yaşamı*, Çev. Erzen Onur, Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, İst., 1972, s. 12; Lisa Miller, *Çocuğunuzu Tanıyın: Bebeğiniz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İst., 1997, s. 36; Bünyamin Çetinkaya, *Ruhsal Açıdan Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 147.

11) Mitat Enç, *Eğitim Ruhbilimi*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İst., 1981, s. 74.

12) Sula Wolf, *Problem Çocuklar ve Tedavisi*, Çev. Ayhan Oral, Seçkin Kara, Say Yay., İst., 1997, s. 26-27; Celaleddin Ataman, *Çocuk Terbiyesi ve Eğitimi Rehberi*, EKEV Yay., Erzurum, 1999, s. 62; Handan Asûde Aral, *Gelişim ve Psikoloji*, Morpa Kültür Yay., İst., 2004, s. 120; Yusuf Karaçay, *Çocukluktan Evliliğe Ruh Sağlığı*, Zafer Yay., İst., 2002, s. 13.

Annenin çocuğunu emzirmesini, sadece beslenme açısından ele almak yeterli değildir. Emzirmeyi, çocuğun gelişim sürecinin bir parçası, ruhsal doyumunun bir bölümü olarak da kabul etmek gerekir. Annenin çocuğunu beslerken kucağına almasının, koku alma, ses duyma, tatma ve görme duyularının yarattığı doyurucu iletişimin çok büyük bir psikolojik değeri vardır. Özellikle anneyle sağlanan tensel temas, bebeğin en önemli ihtiyaçlarından olan "duygusal besi"nin aktarılmasına aracı olur[13].

Bebeklerin en belirgin refleksleri, meme almaya ve emmeye yönelik davranışlardır. Meme emmek, bebek için en temel ihtiyaç olmanın yanında, onun en önemli başarılarından birini oluşturur[14].

Gerek emzirme gerekse mamayla besleme işlemi anne kucağında yapılmalıdır. Çocuk mama ile beslenirken, tıpkı meme verirken olduğu gibi kucağa alınmaya, sarılmaya ihtiyacı vardır. Beslenme sırasında ses ve dokunmayla bebeğe sevgi gösterisinde bulunmak, olumlu insan ilişkilerinin temelini oluşturur. Eğer anne salt emzirmenin ötesine geçebiliyor yani bebeğin yaşamında önemli bir varlık olarak yer alabiliyorsa, çocuğa sağlıklı bir duygusal gelişim ortamı yaratabiliyor demektir. Çocuğuyla olan ikili ilişkisinde başarılı olan anne, onu iyi bir şekilde emzirirken, aynı zamanda onun yaşamının belli zamanlarında önemli bir kişi olarak kalabiliyorsa çocuk duygusal açıdan sağlıklı bir düzeye ulaşabilecektir[15].

Çocuk annenin sevgisini, yanındaki varlığını, dokunuş ve okşamasını, kucağında güvenle oturmayı, annenin gülümsemesini, ninni sesini doyasıya özümsemelidir. Çünkü bunların eksikliğinin önemli sakıncalar doğurduğu deneylerle tespit edilmiştir. Bebeklik çağında uyandırılan güvensizliğin erken dönemde ya da sonradan ortaya çıkan birtakım olumsuz sonuçları olduğu görülmüştür. Çocukluk çağlarındaki ilişki azlığı, sevgi ve şefkat yoksunluğu hayat boyunca etkilerini sürdürür. Anne çocuğuyla yeterli duygusal bağları kuramamışsa, duygusal anlamda bebeği itmişse, "kısmen anne yoksunluğu" denilen durum ortaya çıkar. Anne ile çocuk arasındaki ilişkilerin katı ve soğuk bir görev anlayışı içerisinde sürdürülmesi çocuğu önemli ölçüde etkiler, onun kişiliğinde silinmeyen izler bırakır. Ruhbilimcilere göre, ilk çocukluk döneminde anne çocuk ilişkilerindeki olumsuzluklar, yetişkin çağlardaki nörotik, hatta psikotik bozukluklara yol açabilir. İlk yılda ihtiyaç duyduğu sevgiyi bulamayan çocuk güvensiz ve uyumsuz olabilir. Memeden erken ayırmak çocuğun gelişimine zarar verebilir. Bu durumdaki çocuklarda parmak emme, tırnak yeme, altını ıslatma, çeşitli korkular görülebilir. Bu yüzden anneler, ilk çocukluk yıllarında sevgi, şefkat, ilgi yoksunluğunun çocuklarda yol açtığı sonuçlar konusunda bilinçlendirilmelidir[16].

13) Erdal Atabek, *Çocuklar Büyükler Tavşanlar*, Altın Kitaplar Yayınevi, İst., 1995, s. 41-41; Haluk Yavuer, *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İst., 2001, s. 57.

14) Suna Tanaltay, *Çocuklar Ağlamasın*, Tekin Yayınevi, İst., 1997, s. 19.

15) Fitzhugh Dodson, *Doğumdan Altı Yaşa Kadar Çocuk Bakımı ve Eğitimi*, Çev. Seçkin Selvi, Özgür Yay., İst., 1995, s. 29; Donald W. Winnicott, "Anne Sütüyle Beslenme", *(Çocukları Anlamak)*, Gendaş, İst., 1998, s. 43; N. Hülya Bilgin Aydın, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Morpa Kültür Yay., İst., 2003, s. 101.

16) Louis Corman, *Psikanaliz Açısından Çocuk Eğitimi*, Çev. Hüseyin Portakal, Cem Yayınevi, İst., 1996, s. 18; Sabri Özbaydar, "Bebeklikte Uyandırılan Güvensizliğin Yakın ve Uzak Etkileri", *Aile ve Çocuk*, sayı: 6, 1987, s. 27-29; İbrahim Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Sistem Yayıncı-

Doğumdan hemen sonra annenin sütü gelmeye başlar ve bebek bu sütle beslenir. Annenin bebeği emzirmesi iki yıl kadar sürer, fakat uygulamada bu sürenin daha kısa olduğu gözlenmiştir. Bazı araştırmacılar emzirme süresine ve bu sürecin zamanlamasına, uygulama biçimine büyük önem vermişlerdir. Erken memeden kesmenin sebep olduğu ağız doyumu yoksunluğuna dikkat çekmişlerdir. Bu yoksunluğun yarattığı açlığın sonucu olarak çocuğun karamsar ve sadist kişilik geliştirebileceğine işaret etmişlerdir[17].

Bu yüzden anne çocuk ilişkisine nitelik kazandırılmalıdır. Ancak nitelikli bir ilişkide anne ile çocuk arasında etkili bir bağ kurulabilir. Çocuklar, kendilerine çok zaman ayıran kişiye değil, ihtiyaç duydukları sevgiyi kendileriyle paylaşmaya hazır olan kişiye ilgi duyarlar[18].

Freud ve Erikson gibi bazı psikologlar, çocuğun doğumdan sonraki ilk gelişim evresi üzerinde durmuşlardır. Freud bu gelişim evresini "oral evre" olarak nitelerken, Erikson, ise bu evreyi, "temel güvene karşı güvensizlik" olarak ele almıştır. Burada kısaca her iki anlayış üzerinde durmak istiyoruz:

Oral Dönem: Doğumdan iki yaşa kadar geçen sürede bebek oral dönemi yaşar. Bu evrede libido enerjisi ağız bölgesinde odaklanır. Ağız, dudaklar ve dil haz bölgesini oluştururlar. Oral evrede çocuğun kendi dışındaki dünyayı algılaması, ihtiyaçlarını karşılaması ağız ve ağız bölgesindeki organlar aracılığıyla gerçekleşir. Bu dönemde emerek haz duyma ve beslenme işlevleri birbiriyle kaynaşmış durumdadır. Bebek zamanının büyük bir bölümünü önceleri emerek ve yutarak, dişlerinin çıkmasıyla da ısırarak, dişleyerek, ses oyunları yaparak geçirir[19].

Freud'a göre, yenidoğan sürecinde bebek annesine ilk bağlanmayı tecrübe eder. Bebek en fazla bu dönemde annenin bakımına ihtiyaç duyar. Eğer bu dönemde anne ile bebek arasında güçlü bir bağlanma sağlanırsa, sıcak ve güven verici bir ilişki yaşanırsa çocuk bağımsız bir kişilik geliştirir, yaşam boyu diğer insanlarla da benzer ilişkiler kurma yeteneği kazanır[20].

---

lık, İst., 1999, s. 30; Neriman Aral ve diğerleri, *Çocuk Gelişimi*, Ya-Pa Yay., İst., 2001, I/27; Aysel Ekşi, *Çocuk Genç Ana Babalar*, Bilgi Yayınevi, İst., 1990, s. 24; Meliha Kırkıncıoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Esin Yayınevi, İst., 1995, s. 12; Canten Kaya, *Çocuk Eğitiminde Anne Babaya Öneriler*, Zambak Yay., İst., 2001, s. 24-25; Nur Yaycıoğlu, *Başarı ve Çocuklarımız*, Ya-Pa Yay., İst., 2000, s. 74.

17) Desmond Morris, *Çıplak Maymun*, Çev. Nuran Yavuz, İnkılâp Kitabevi, 1985, s. 102; Arthur T. Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, Çev. Gülseren Günçe, AÜ Eğitim Fak. Yay., Ankara, 1979, s. 135.

18) Gülten Ülgen, Emel Fidan, *Çocuk Gelişimi*, M.E.B., İst., 1991, s. 170.

19) Sigmund Freud, *Cinsellik Üzerine*, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, s. 95; Sigmund Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1997, s. 127; Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, Çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yay., İst., 2001, s. 461; Aysel Köksal Akyol, "Psikoseksüel Gelişim", Ayten Ulusoy editörlüğünde Gelişim ve Öğrenme, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 128; Pınar San Bayhan, İsmihan Artan, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Morpa Kültür Yay., İst., 2004, s. 197; Gürhan Can, "Kişilik Gelişimi", (Binnur Yeşilyaprak Editörlüğünde Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi), PeGemA Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 115.

20) Dilara Sevimay Özer, M. Kamil Özer, *Çocuklarda Motor Gelişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 20; Akyol, *a.g.e.*, s. 128.

Oral dönemdeki temel haz kaynağı emme olduğu için, çocuğun memeden erken kesilmesi ya da gereğinden fazla uzun emzirilmesi bu döneme bağımlı olmasına yol açar. Çocuğun sinirli ya da gergin olduğunda tırnak yemesi, oral bağımlılık durumuna bir örnektir. Bu döneme bağımlı olan yetişkinler büyük olasılıkla, sürekli eleştiren, tenkit eden kişiler olacaklardır[21].

Temel Güvene Karşı Güvensizlik: Doğumla başlayan birinci gelişim evresinde bebek kendisine, anne babasına, çevresine ve diğer insanlara karşı güveni veya güvensizliği öğrenir. Güven ya da güvensizlik temel ihtiyaçların karşılanıp karşılanmamasına bağlıdır. İnsan yavrusu, beslenme, korunma, rahatlık, yakın ilgi, sevgi görme, fiziksel temas gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında başkalarına muhtaçtır. Eğer bu ihtiyaçlar karşılanırsa, bebek dünyayı güvenli bir yer olarak algılar. İhtiyaçların karşılanmaması durumunda ise, bebek dünyayı ve insanları güvenilmez olarak algılar. Anne bebek ilişkileri, bebeğin güven ya da güvensizlik duygusu geliştirmesinde belirleyici etkendir. Bebek anne ilişkilerinin tutarlı, akla uygun, sevecen ve sıcak bir iletişim örüntüsü halinde gerçekleştirilmesi, bebeğin kişisel güven duygusunu geliştirir. Annenin, bebeğin ihtiyaçlarıyla ve iç dünyasıyla ilişkisiz göründüğü durumlarda güvensizlik doğar[22].

Bebeklik deneyimlerinden oluşan güven, verilen besinlerin ya da sevgi gösterilerinin çokluğuna değil, anneyle kurulan ilişkinin niteliğine bağlıdır. Bir yandan bebeğin bireysel gereksinmeleri duyarlı bir bakımla karşılanırken; diğer yandan bebeğe güvene değer bir kişi olduğuna ilişkin güçlü bir duygu verilmelidir. İşte bu iki unsurun bir araya getirilmesi suretiyle anneler çocuklarında güven duygusu yaratırlar[23].

Kur'ân'da Anne Çocuk İlişkisi

Kur'ân, anne-çocuk ilişkisine; yetişkin çocukların özellikle yaşlı anne-babalarına iyi davranmaları konusu çerçevesinde yer verir. Bir annenin hamilelikte ve süt çağında yapmış olduğu hizmetlere karşılık, yetişkinlerin de özellikle ihtiyaç sahibi anneye iyilikte bulunmalarını vazife kabul eder. Yine Kur'ân, aile içi ilişkileri konu aldığı pasajlarda, annelerin çocuklarını emzirecekleri en uzun süre hakkında bilgi verir. Müfessirler, bu konuyu yorumlarken, genellikle "süt emme yoluyla" ortaya çıkan akrabalığa ve buna bağlı evlenme yasağına değinirler. Ya da bu âyetler yardımıyla, en kısa hamilelik süresini belirlemeye çalışırlar. Biz ise araştırmamızda, süt emzirmeyi konu alan âyetlere, çocuğun biyolojik ve ruhsal gelişimi açısından bakmaya çalışacağız. Süt emzirmeyi konu edinen âyetleri ele alırken, anne ile çocuk arasındaki ilişkiyi, bu ilişkinin çocuk gelişimine olan etkisini ön plana çıkarmaya gayret edeceğiz.

21) Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001, s. 79; Akyol, 128; Bayhan, s. 197.

22) Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev. Ali Dönmez ve diğerleri, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 219; Ayhan Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 81; Yaşar Özbay, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004 s. 58; Banu Yazgan İnanç ve diğerleri, *Gelişim Psikolojisi*, Nobel Kitabevi, İst., 2004, s. 42.

23) Erik H. Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, Çev. T. Bedirhan Üstün, Vedat Şar, Birey Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984, s. 6.

Emzirmeyi genel manada ele alan âyetleri anlayabilmek için, Hz. Mûsâ kıssasında ele alınan anne-çocuk ilişkisini inceleyeceğiz. Özellikle Hz. Mûsâ'nın bebekliğinde annesiyle arasında geçen ilişkiyi tahlil ederek, süt emzirmenin ilk gelişim çağındaki rolünü ortaya koyacağız. Süt emzirmenin, salt beslenme etkinliğinden daha geniş bir işleve sahip olduğunu göstermeye çalışacağız.

Anne Çocuk İlişkisinin Anahtar Kavramı: Rada'

Arapça, "radaa" kökünden gelen ve çocuğun anne ya da sütanne tarafından emzirilmesini ifade eden kelimeler birçok Kur'ân âyetinde geçmektedir[24]. Rada' kelimesi, emzirme olayının muhtevası ve anne çocuk ilişkisi hakkında önemli ipuçları vermektedir.

"Radua", fiili, şerefsizlik, alçaklık, cimrilik yapmayı ifade eder. Bu kelime asıl anlamıyla, süt sağma sesi duyulmasın ve kimse hesap sormasın diye devenin/koyunun memesini emen kimsenin durumunu anlatır. Böylesi bir kimsenin durumu alçaklık olarak nitelenmiştir. "er-Radau", kuşların çiftleşmesini anlatır. Çocuk, iki ön diş sayesinde annesinin memesinden daha kolay süt emebildiği için bu iki dişe, "er-râdıatân" denilmiştir[25].

Başkaları tarafından duyulmaması için sütü sağmadan hayvanın memesinden emerek içen kişi, bu eylemini hiç kimseyle paylaşmamaktadır. Emme eylemi, süt emenle, emdiği hayvan arasında bir sır olarak kalmaktadır. Dolayısıyla "radua" fiili, iki taraf arasında çok özel bir ilişkiyi ifade etmektedir. Annesini emen bebeğin de başkaları tarafından gözle görülmeyen çok özel bir ilişkisi vardır. Çocuğun enesinden emdiği sevgiyi, şefkati, ilgiyi, güveni başkaları doğrudan göremezler. Bu duygular anneyle bebeğin paylaştığı özel bir sırdır. Bu iki varlık karşılıklı yaşadıkları duyguların iç yüzünü en iyi kendileri tecrübe ederler.

er-Râdıatân, kelimesinden anlıyoruz ki, rada' kelimesinin kökünde, tutunma, dayanma, güç ve destek alma anlamları vardır. Çocuk anne karnında bütün ihtiyaçları için nasıl anneden destek alıyor, ona tutunuyorsa, süt emme döneminde de biyolojik ve ruhsal ihtiyaçları konusunda anneye tutunmaktadır.

Annelerin Çocukları Emzirmeleri

Kur'ân, çocukların emzirilme sürelerini iki yıl olarak belirlemiştir. Çocuğun iki yaşına gelinceye kadar emzirilmesini, gelişim açısından ihtiyaç olarak görmüştür. Bununla birlikte çocuğun daha erken dönemde sütten kesilmesinin mümkün olduğunu söylemiştir. Çocuğu emzirmeyi dinî bir zorunluluk olarak emretmiştir. Kur'ân'da geçen, çocuğu iki yaşına kadar emzirme yönündeki açıklamalar birer tavsiyeden ibarettir. Aslında

24) Bakara, 2/233; Nisâ, 4/23; Hac, 22/2; Kasas, 28/7, 12; Talâk, 65/6.

25) Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., s. 196-197; Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, *Lîsânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1997, VIII/128-125-128; Mecdüddîn Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz*, el-Mektebetü'l-ilmî, Beyrut, tsz., III/76; Ahmed İbn Yusuf es-Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1993, II/105-106.

bu tavsiyede bir hikmet ve incelik gizlidir. Anneler çocuklarını emzirirken onlara sevgi ve şefkat de verirler. Bu tür duygular içten gelerek ve isteyerek ortaya çıkarlar. Anneler, yaklaşık iki yıl boyunca isteyerek arzulayarak çocuklarını emzirmelidirler ki, onlara gerekli şefkati ve ilgiyi gösterebilsinler. Bu yüzden Yüce Allah, çocukları emzirmeyi, bir emrin yerine getirilmesi olarak değil, istenen ve hoşlanan bir işin yapılması olarak değerlendirmiştir:

"Anneler, çocuklarını -emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için- tam iki yıl emzirirler. Onların uygun biçimde yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir. Herkes gücü ölçüsünde bir şeyle mükellef tutulur. Ne anne çocuğu yüzünden, ne de çocuğun ait bulunduğu baba, çocuğu yüzünden zarara sokulmasın. Mirasçının da aynı şeyi yapması gerekir. Eğer (ana-baba), anlaşıp danışarak çocuğu sütten kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (sütannesi tutup) emzirtmek isterseniz, verdiğiniz ücreti güzelce verdikten sonra yine üzerinize bir günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah, yaptığınız her şeyi görmektedir."[26]

Bazı müfessirlere göre bu âyet boşanmış kadınlar hakkındadır. Çünkü boşanma konusunu ele alan âyetlerden hemen sonra gelmektedir. Buna göre, boşanmış olan anneler çocuklarını iki yıl emzirirler. Emzirme süresi tam olarak iki yıldır. Fakat müfessirlerin çoğunluğunun kanaatine göre, âyet yalnız boşanmış anneleri değil, diğer bütün anneler hakkında da hüküm ihtiva etmektedir[27].

Âyette geçen, "emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için" ifadesinden anlaşıldığı gibi, iki yıl süt emzirmek dini bir zorunluluk değildir. Süt emzirme müddetinin en çoğu (tam emme) iki yıldır, daha kısa tutulması da mümkündür. Bu görev "ihtihsan" kabilinden annelere verilmiştir. Tam emzirme süresi iki yıl olup, bunu tamamlama isteği duyan anneler iki yıl boyunca çocuklarını emzirirler. "Eğer (ana-baba), anlaşıp danışarak çocuğu sütten kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur." cümlesinin ihtiva ettiği anlama göre, anne-baba danışıp anlaşmak suretiyle çocuklarını, henüz iki yıl dolmadan sütten kesebilirler. İki yıl boyunca emzirmek mutlaka yerine getirilmesi gereken dinî bir emir değildir. Eğer anne-baba istemezse iki yıldan önce, emzirmeye son verebilirler[28].

Bazı müfessirlere göre, sütanne yerine öz annenin çocuğunu emzirmesi tercih sebebidir. Çünkü öz anne çocuğuna sütanneden daha çok sevgi ve şefkat gösterir[29]. Bu tespit hem Kur'ân'ın ifade biçimine hem de süt emzirmenin psikolojik amaçlarına uygun düşer. Nitekim Kur'ân, emzirme eylemini yerine getirenlerden, "anneler" diye söz et-

26) Bakara, 2/233.

27) Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, I/309; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, I/341; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İst., tsz., II/796; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İst., 1985, I/241; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst., 1991, I/414.

28) Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, III/108; eş-Şevkânî, I/310; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzıh*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, I/151; Yazır, *a.g.e.*, II/797-798; Bilmen, *a.g.e.*, I/241; Ateş, *a.g.e.*, I/414.

29) el-Kurtubî, *a.g.e.*, III/106.

mektedir. Sütü olan her kadın, bir bebeği emzirebilir, ama ona yeterli sevgi şefkati gösteremeyebilir. Öz annenin, bebeğine sevgi ve şefkat gösterme imkânı, onun yerini alabilecek diğer kimselerden daha yüksektir. Bu genellemeye rağmen, çocuğuna sevgi veremeyen anneler ya da bir çocuğa öz annesinden daha fazla sevgi verebilen kişiler çıkabilir.

Tam emzirme süresi olarak nitelenen iki yıl, çocuğun süt emmeye ihtiyaç duyabileceği ortalama süredir. Belki bazı çocuklar iki yıldan daha az, bazıları ise biraz fazla süt emme ihtiyacı duyabilirler. Çünkü her çocuğun gelişimi birbirinden farklı olur[30].

Eğer baba isterse, çocuğu emzirmek üzere bir sütanne tutabilir. Fakat çocuğa gönül hoşluğuyla, içinden gelerek bakması ve güzelce emzirmesi için sütanneye hak ettiği ücret verilmeli, memnun edilmelidir. Sütannenin memnun edilmesi, çocuğun gelişimi açısından önemlidir. Sütanneye karşı cömert davranılmadığında, çocuğa bakmada özen göstermeyebilir, emzirme işini gereği gibi yerine getirmeyebilir[31].

Eğer çocuk bir sütanne tarafından emzirilecekse, sütanne bebeği içinden gelerek, isteyerek emzirmelidir. Bu da gösteriyor ki, emzirme olayı, çocuğu salt beslemekten ibaret değildir. Emzirme aynı zamanda çocuğun ihtiyacı olan sevgi, şefkat, ilgi ve güveni özümsemesidir. Çocuğu isteksizce, sadece alacağı ücreti düşünerek emziren süt anne, ancak biyolojik beslenme ihtiyacını karşılayabilir, çocuğun ihtiyacı olan duygusal besini sağlayamaz. Kur'ân, gerekli ücreti vermek suretiyle süt annenin memnun edilmesini, bebeği gönül hoşluğuyla emzirmesini önermektedir. Süt anne içinden gelmese de bir bebeği besleyebilir, ama içinden gelmeden ona sevgi ve şefkat veremez.

İki yıl gibi bir süreyle emzirme müddetinin sınırlarının çizilmesinde, çocuğun birçok yönden ihtiyaçları gözetilmiştir. Anne sütü, çocuğun gelişmesinde çok önemli işlevlere sahiptir. Bu evrede çocuğun beslenmesinde anne sütünün yerini tutacak başka hiçbir besin yoktur. Anne sütü iki yıl boyunca besleyici ve mikroptan koruyucu özelliği ile çocuğu hayata bağlar[32].

Yeni doğan bir bebek, anneden başkasında bulunamayan tam bir şefkate ve sığınağa ihtiyaç duyar. Annesinin bağrına basıp emzirdiği çocuk, annesinden sütle birlikte sevgi ve güven duygusu da almış olur. Bu duyguya, hayatın her evresinde insanın gereksinimi vardır. Kendini korumaktan yoksun bir bebeği annesinin göğsünden ayırarak şefkat ve güven duygusundan yoksun bırakmak doğru değildir. Günümüzde olduğu gibi çeşitli sebeplerle annelerin çocuklarını emzirmekten kaçınmaları, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen tutumlardır[33].

30) Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, II/460.

31) er-Râzî, *a.g.e.*, II/465; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, I/234; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., I/151; Yazır, *a.g.e.*, II/798; Ateş, *a.g.e.*, I/415.

32) el-Merâğî, *a.g.e.*, I/342; Ateş, *a.g.e.*, I/415; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İst., 2001, III/172.

33) el-Merâğî, *a.g.e.*, I/341-342; Ateş, *a.g.e.*, I/415.

Anne sütü doğumdan itibaren iki yıl boyunca çocuğun karakterine şekil verir. Nitekim çocuğu emziren yabancı bir kadın, sütanne kabul edilir. Çünkü sütannelik çocuğun karakterine etkide bulunur[34].

Kur'ân, anne-çocuk ilişkisini değerlendirirken, hamilelik dönemiyle süt emzirme evresini arka arkaya birlikte ele almıştır. Böylece her iki evrenin -anne çocuk açısından- ortak özelliklerine dikkat çekmiştir. Kur'ân, bir insanın dünyada var olmaya başladığı ve var olduğu ilk evrede anneye nasıl muhtaç olduğuna vurgu yapmıştır. İnsanın var oluşunda oynadığı rolden dolayı anneliğe yüce bir değer yüklemiştir. Kur'ân, bütün Müslümanlara anneliğe yüklenen değeri takdir etmeyi bir görev olarak vermiştir:

"Biz insana, ana babasını tavsiye ettik. Anası onu zayıflık üstüne zayıflık çekerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olmuştur. (Bunların hepsi güç şeylerdir. Onun için biz insana): "Bana ve anana-babana şükret, dönüş banadır" (diye öğüt verdik)."[35]

Yüce Allah, hamilelik döneminde annenin çocuğu için yaptıklarını anlattıktan sonra, bu durumu annenin çocuğa iki yıl süt emzirmesiyle tamamlamak istemiştir. Hamilelik, doğum, iki yıl boyunca süt emzirme birbirini takip eden uzun ve meşakkatli süreçlerdir. Süt emzirme evresi, çaresiz ve korumasız durumda olan çocuğa gösterilen şefkati ve özenli bakımı ifade eder. Anne, hamilelikteki ve emzirme dönemindeki zorluklara, çocuğuna duyduğu sevgiye bağlı olarak katlanır[36].

Âyette geçen "fisâl" kavramı bazılarına göre, ana rahmine düşme, hamilelik, doğum ve bebeklik dönemlerinin tümünü ifade eder. Buna göre, fisâl, çocuğun zorunlu olarak annesine bağımlı olduğu evredir. Fisâl'in daha özel anlamı ise, çocuğa süt emzirilmesine son verilmesidir[37].

Fisâl kavramını geniş anlamıyla ele aldığımızda, çocuğun annesine bağımlı olduğu hamilelik ve emzirme evrelerini ihtiva ettiğini görürüz. Fisâl'in bu anlamı, çocuğun bebeklik evresindeki durumunun, anne karnındaki durumun bir uzantısı olduğuna işaret eder. Buna göre, çocuk hem anne karnında hem de süt emerken anneye bağlı kalmak durumundadır.

Âyetin zâhirî anlamından, süt emzirme süresinin en fazla iki yıl olduğu ortaya çıkmaktadır. Âyet, çocuğun mutlaka iki yıl emzirilmesi gerektiği anlamına gelmez. İki yıl dolmadan da süt emzirmeye son verilebilir. Fakat tam olarak anneler çocuklarını iki yıl

34) el-Merâğî, *a.g.e.*, I/341; Bayraklı, *a.g.e.*, III/172.

35) Lokman, 31/14.

36) Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, III/479; el-Merâğî, VII/306; Abdurrahman İbn Nâsır es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 597; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV/205; Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XXI/146.

37) İsmâil Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Mektebetü Eser, İst., 1389 h., VII/78; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İst., 1997, s. 837.

emzirdikten sonra sütten keserler. Bu şekildeki uygulama Araplar arasında erdemli bir davranış olarak görülmüştür[38].

Anne, çocuğun dünyaya gelişine ve hayata tutunmasına, gelişimine aracı olduğu için teşekkürü hak eder. Âyette, yapmış olduğu fedakârlıklardan dolayı anneye teşekkür edilmesi istenmektedir. Allah'ın rızasının annenin rızasını almaktan geçtiği anlatılmaktadır[39].

Allah, anne-babaya iyiliği tavsiye ederken, çocuk için fedakârlık yapma önerisinde bulunmamaktadır. Çünkü anne baba fiziksel ve duygusal olarak bütün varlıklarını çocukları için fedâ ederler. Yaptıkları fedakârlıktan hiçbir şekilde yakınmazlar, onları böyle bir fedakârlığı yapmaya yöneltmek için tavsiyeye gerek yoktur. Çünkü insan doğası bu tür bir fedakârlığa kendiliğinden hazırdır[40]. Âyetteki bu anlatım biçimi aynı zamanda anneliğin içgüdüsel boyutuna, bebeklerinin ihtiyaçlarını karşılamak için içlerinden gelen karşı konulmaz itkiye işaret eder.

Kur'ân, aralarındaki ortak özellikler dolayısıyla, çocuğun anne karnında geçirdiği süre ile süt emdiği ilk çocukluk çağını tek evre olarak değerlendirmiştir:

"Biz insana, ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz ay sürdü."[41]

Allah, insana annesine iyilikte bulunmasını tavsiye eder. Hamilelikten doğurmasına, ve belli bir süre emzirmesine kadar, otuz ay boyunca katlanmış olduğu zorluklara karşılık anneye iyilik yapılmasını ister[42].

Anne çocuğunu, en mahrem ve kalbinin en yakın yerinde severek taşır. Kanını yavrusunun damarlarına akıtır. Can verdiği çocuğuna adeta severek kan verir. Doğumdan sonra da anne, kanını bembeyaz süte dönüştürüp çocuğunun ağzına akıtır[43].

Günümüz tıp araştırmaları bir çocuğun anne karnında en az yirmisekiz haftaya ihtiyaç duyduğunu belirlemiştir. Âyetten anlaşıldığına göre, çocukların anne karnında bulunmalarının en kısa süresi altı aydır, süt emzirmenin en uzun süresi ise iki yıldır. Bunların toplamı âyette belirtildiği gibi otuz ay eder. Bu hükmü ilk keşfeden Hz. Ali'dir. Âyette, gebeliğin başlangıcından itibaren çocuğun sütten kesildiği ana kadarki sürenin otuz ay olduğu açıklanmaktadır. Bakara sûresinde çocuğun emzirme süresinin iki yıl olduğu belirtilmişti. Otuz aydan süt emzirme süresi olan yirmi ört ay çıkınca altı ay kalır.

38) el-Cezâirî, *a.g.e.*, IV/205; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altınkalya ve Diğerleri, Ekin Yay., İst., 1998, III/163; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yay., İst., 1989, IV/295; Yazır, *a.g.e.*, VI/3845.

39) el-Merâğî, *a.g.e.*, VII/306; Bilmen, *a.g.e.*, VI/2740; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Cantaş Yay., İst., 1993, VI/177.

40) Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire, 1997, V/2788.

41) Ahkâf, 46/15.

42) el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/152; Derveze, *a.g.e.*, III/442; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/327; Ateş, *a.g.e.*, VII/372-373.

43) Toptaş, *a.g.e.*, VII/144.

Buna göre gebeliğin en kısa süresinin altı olduğu ortaya çıkar. Hamileliği dokuz ay sürenler, otuz ayı tamamlamak için yirmi bir ay süt emzirirler[44].

Yüce Allah, çocuğun anne rahminde geçirdiği gelişim süresiyle, iki yıllık süt emme süresini otuz aylık tek evre halinde değerlendirmiştir. Nitekim aynı anneden doğanları soy bakımından kardeş, aynı anneden süt emenleri de sütkardeş saymıştır.

Kur'ân, çocuğun anne karnında geçirdiği süre ile annesini emdiği ilk çocukluk çağını otuz aylık tek bir evre olarak değerlendirmiştir. Kur'ân, bu değerlendirmesiyle, rahimdeki yaşamla, bebekliğin ilk dönemi arasında bir sürekliliğin bulunduğuna, ilk çocukluk döneminin, anne karnındaki yaşamın bir uzantısı olduğuna, çocuğun süt emme çağında, doğum öncesi durumundan farklı bir konumda olmadığına işaret etmiştir. Kur'ân'ın bu değerlendirmesine göre, bebek hem anne karnında hem de süt emme döneminde bütün ihtiyaçlarını anneden karşılar. Bebekler doğduktan sonra bile, anne karnındaymış gibi yaşam sürmeye çalışırlar. Meme emen çocuk, doğum öncesindeymişçesine anneyle tek vücut halinde yaşadığını duyumsar. Kur'ân, doğum öncesi ve doğumun ilk yılları arasındaki ortak özellikler dolayısıyla bu iki vereyi otuz aylık tek evre olarak değerlendirmiştir.

Anneliğin içgüdüsel boyutu, anneleri çocuklarını ruhsal ve biyolojik olarak beslemeye motive etmektedir. Buna rağmen, Kur'ân'da bebeklerin emzirilmesi doğrultusunda yönlendirmelere, tavsiyelere yer verilmiştir. Kur'ân, bebekleri emzirme konusunda, anneleri eğitmeyi ve bilinçlendirmeyi gerekli görmüştür. Kur'ân, annelik içgüdüsünü, ayrıca ilâhî öğretiyle pekiştirmiştir. Böylece çocukların biyolojik ve psikolojik gelişimini garanti altına almayı amaçlamıştır. Annelerin, çocuklarını sütten erken kesmemelerini, yaklaşık iki yıl kadar onları emzirmelerini, böylece sağlıklı bir kişilik gelişiminin temellerinin atılmasını önermiştir. Kur'ân, dürtüsel anneliğe, bilişsel ve eğitsel annelikle kalite kazandırılmasını gerekli görmüştür.

Çocuğun Gelişiminde Süt Emzirmenin Önemi

Yukarıdaki âyetlerde Yüce Allah, ısrarla ve tekrar tekrar, annelerin bebeklerini emzirmelerini açıklamakta ve emzirme süresine ilişkin ayrıntıya girmektedir. Fakat, emzirme eyleminin gerekçeleri konusunda herhangi bir açıklama yapmamaktadır. İşte biz, annelerin çocuklarını neden emzirmeleri gerektiği sorusunun bazı cevaplarını Hz. Mûsâ kıssasında bulmaktayız. Bu kıssada verilen mesajlardan hareketle emzirmenin çocuk gelişimindeki önemine dair ciddi veriler elde etmekteyiz. Kıssada emzirme olayının, neredeyse tamamen psikolojik boyutuna vurgu yapıldığını gözlemlemekteyiz.

44) İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, IV/169; Ebû Muhammed Abdulhak İbn Ğâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V/97; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/394-395; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1994, VI/235-236; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/152-153; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/328; Bilmen, *a.g.e.*, VII/3363; Ateş, *a.g.e.*, VI-II/376.

"Kız kardeşin gidip, ona bakacak birini size göstereyim mi? diyordu. Böylece seni annene geri verdik ki, gözü aydın olsun, üzülmesin."[45]

Firavun ailesi Hz. Mûsâ'yı evlât olarak büyütmeye karar vermiş ve onu emzirecek bir süt anne aramıştır. Fakat bebek hiçbir kadının memesini kabul etmemiştir. Bu gelişmeleri uzaktan gözetleyen Mûsâ'nın kız kardeşi, süt anne aramakta olanlara, "onu emzirecek, uygun bir süt anne olabilecek bir kadın gösterebileceğini" söylemiştir. Firavun'un ailesi farkında olmadan Mûsâ'nın annesini Mûsâ'ya süt anne olarak tutmuştur. Annesi geldiğinde Mûsâ onun memesini emmeye başlamıştır. Bu şekilde, -süt anne bahanesiyle- Allah'ın dilemesiyle Mûsâ tekrar annesine kavuşturulmuştur. Firavun'un evinde kendi annesinin sütünü emerek büyümüştür[46].

Âyette geçen "men yekfuluh" (ona bakacak birisi) ifadesi, Mûsâ'yı yetiştirecek, bağrına basacak, emzirecek kişi anlamındadır. Nitekim, Hz. Mûsâ kendisini annesinin yanında güven ve huzur içerisinde hissetmiştir[47].

Aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın annesi, çocuğundan ayrılmış olmanın verdiği üzüntüden kurtulmuştur. Çocuğunun güvende olmasından dolayı içi huzur bulmuştur. Mutluluğun gelmesiyle üzüntü ortadan kalkmıştır[48].

Kur'ân, Mûsâ kıssasında "kefâlet" (bakımını üstlenme) ve "nush" (öğüt verme) kavramlarını kullanarak, yeni doğmuş bir çocuğun ihtiyaçlarını kapsamlı olarak ele almıştır. Buna göre, yeni doğmuş olan bebek (Mûsâ), emzirilirken sadece biyolojik olarak beslenmeyecek, ihtiyaç duyduğu şefkat, ilgi ve güveni de bulacaktır:

"Biz daha önce ona, süt verenlerin sütünü emmeyi haram etmiştik. (Hiçbir kadının sütünü emmiyordu. Firavun ve ailesi, çocuğun emeceği bir dadı bulma telaşı içinde idiler. Kız kardeşi uzaktan durumu görünce sokuldu): "Sizin için onun bakımını üstlenecek ve ona öğüt verecek bir aileyi göstereyim mi?" dedi."[49]

Âyette geçen "yekfulûnehû lekum" ifadesi; onu emzirecek, bakımını üstlenecek, hizmetini görecek, hiçbir ihtiyacını eksik bırakmayacak, emzirme müddetinin sonuna kadar onu kollayıp gözetecek kimse anlamındadır[50].

Mûsâ'nın bakımı için önerilen aile, onun için "nâsihûn"dur. Onun bakım ve beslenmesi için engel çıkarmazlar, ihmalkâr davranmazlar, bu konuda asla ihanet etmezler. Ona şefkat gösterip güzelce beslerler. Burada sözü edilen "nush", bir davranışın içten,

45) Tâhâ, 20/40.

46) ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, III/62; er-Râzî, *a.g.e.*, VIII/49; Bilmen, *a.g.e.*, IV/2071; Hasan Basri Çantay, *Kur'ân- ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset, İst., 1992, II/567; Ateş, *a.g.e.*, V/430; Toptaş, *a.g.e.*, V/66.

47) Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, III/403; en-Nesefî, *a.g.e.*, III/84; el-Kâsimî, *a.g.e.*, V/101; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/348; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 455.

48) er-Râzî, *a.g.e.*, VIII/49; el-Kâsimî, *a.g.e.*, V/101; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/348; Bilmen, *a.g.e.*, IV/2071.

49) Kasas, 28/12.

50) el-Merâğî, *a.g.e.*, VII/155; el-Cezâirî, *a.g.e.*, IV/57-58; Hicâzî, *a.g.e.*, II/819.

samimi olarak yapılması, hiçbir kötü niyetin taşınmamasıdır[51]. Âyette, Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi, bebeği özen ve sevgiyle yetiştirebilecek bir aileyi tavsiye edebileceğini söylemektedir[52].

Arapça'da "nasihat" kelimesi, samimiyet, istikrar, devamlılık, ıslah, iyileşme, dirlik, düzen, huzur gibi anlamlara gelir. Bir işin, samimi, içten yapılması durumda, "nasaha'ş-şey'ü" denir. Bir elbiseyi dikme eylemi de "nasaha's-sevbe nashan" ifadesiyle dile getirilir. Balın saflaştırılması, "nasaha'l-asel", şeklinde ifade edilir. Bir sözün ya da davranışın saflaştırılması da bu duruma benzetilir. Saf söz ya da davranış, aldatma, hile gibi karışıklıktan, bozukluktan arındırılmış sözdür/davranıştır. Kısacası bu kelime saflaştırılan her şeyi/durumu belirtir. "Nâsıh", sâdık, doğru anlamındadır. Nush, bir kişinin iyiliğine yapılan söz ve davranıştır. Nasihat, kendisine nasihat edilenin iyiliğini istemektir. Nush, hile ve aldatmanın zıddıdır. Hile ve aldatma bulunmayan kalbe, "nâsıhu'l-kalb" denir. Nush'ta esas olan iki unsur, samimiyet ve kararlılıktır. Bir bölgeye bol yağmur yağması, susuz kimsenin kanarak su içmesi "nasaha" fiiliyle anlatılır[53].

Firavun ailesi Hz. Mûsâ'yı emzirecek sütanne aradıklarında, Mûsâ'nın kız kardeşi, onlara aradıkları nitelikte bir kişiyi getirebileceğini söylemiştir. Bu kişi, âyetlerde belirtildiği gibi, "men yekfuluh", "yekfulûnehû lekum" ve "nâsihûn"dur. Bu ifadeler, süt emzirenin salt biyolojik olarak çocuğu besleyen kimse olmadığını göstermektedir. Sözü edilen süt anne, çocuğu hem besleyecek hem de onu bağrına basacak, ona güven ve huzur sağlayacak, şefkat ve sevgi gösterecek, kısacası ihtiyaç duyduğu her şeyi verecek bir süt annedir. Süt anne görünürde, fiilî olarak bebeği sadece emzirecektir. Fakat bu emzirme yalnız bir beslenme eylemi olarak kalmayacak, çocuğu zihinsel ve duygusal olarak geliştirecek, ona ruhsal doyum sağlayacaktır. Süt anne, salt emzirmenin ötesine geçerek, çocuğa sağlıklı bir duygusal gelişim ortamı hazırlayacak, sürekli sevgi ve güven aşılayacaktır.

Kur'ân, neden bir peygamberin bebekliğini, süt emme çağını kendisine konu edinmiştir diye bir soru akla gelebilir. Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Yüce Allah Hz. Mûsâ'nın bebeklik çağında annesi tarafından emzirilmesini ve onunla kusursuz bir ilişki içerisinde bulunmasını sağlamıştır. Annesinden süt ve şefkat emen Hz. Mûsâ, bu sayede zihinsel ve duygusal gelişimini dengeli bir şekilde sürdürmüş, diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurabilecek temel alt yapıyı elde etmiştir. Hz. Mûsâ, annesiyle yaşadığı sıcak ve güven verici ilişkiye bağlı olarak bağımsız bir kişilik geliştirebilmiştir. Daha henüz hayatının ilk evresinde kişisel güven duygusu geliştirebilmiştir. Böylece Yüce Allah, ilerde büyük bir peygamber ve yol gösterici olacak Hz. Mûsâ'nın kişilik gelişimini, ilk gelişim evresinden itibaren garanti altına almıştır. Yüce Allah, Hz. Mûsâ'nın bebeklik evresinde özellikle kişisel güven duygusu geliştirmesine büyük özen göstermiştir. Çünkü

51) er-Râzî, *a.g.e.*, VIII/582; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/188; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XIII/171; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/200; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, II/426; Bilmen, *a.g.e.*, V/2582.

52) el-Mevdûdî, *a.g.e.*, IV/143.

53) el-İsfehânî, *a.g.e.*, s. 494; İbn Manzûr, *a.g.e.*, II/615-617; el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, V/63-64; el-Halebî, *a.g.e.*, IV/210.

Hz. Mûsâ peygamberlik mücadelesi boyunca sürekli güvene ihtiyaç duyulan ortamlarda bulunmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Hz. Mûsâ, sürekli güven ve korku konusunda denenmiştir. Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın korku ve güven konusunda denenmesi kıssanın her aşamasında dile getirilir.

Anne, bebeğiyle bağ kurmaya her yönden hazırlıklı, onunla ilişki kurmaya arzulu olmalıdır. Anne, bebeğe güçlü bir annelik duygusuyla yaklaşmalıdır. Bebeğini beslemekten, ona sevgi ve güven vermekten zevk almaktadır. Annenin tutumu duygu ve düşünceleri anne-bebek bütünlüğünü her yönden zirveye taşımalıdır. Anne bebeğiyle olan ilişkisine nitelik kazandırmalı, bebeğin ihtiyaçlarının karşılanmasında salt emzirmenin ötesine geçebilmelidir. Görünürde çocuğuna daha fazla zaman ayırmaktan çok, onlara samimi ve candan sevgi gösterebilmelidir. Kur'ân, bütün bunları çocuğun bakımını üstlenecek annenin samimiyetine ve içtenliğine bağlamaktadır. Hz. Mûsâ'nın bakımını yapacak olan annenin samimiyetinden, içtenliğinden, çocuğa bakmak için duyduğu şiddetli arzudan, çocuk için her şeyini verecek olmasından söz etmektedir. Üstelik burada sözü edilen kişi herhangi bir süt anne değil, Hz. Mûsâ'nın öz annesidir. Sütanne, alacağı ücret dolayısıyla bir bebeğe bakmaya motive olurken, öz anne bu motivasyona doğal olarak sahiptir. Dolayısıyla onun samimiyetinin derecesi çok daha yüksektir.

İlgi ve şefkate ihtiyaç duyan bir bebeğe, bu ihtiyaçları sağlayacak olan annenin ruh hali önemlidir. Eğer anne, sevgi ve şefkati vermeye arzuluysa, buna motive olmuşsa, sevgi transferi gerçekleşebilir. Çocuğun, tek başına sevgi açlığı hissetmesi yetmez. İşte Kur'ân, Mûsâ bebeğin annesinin, onu bağrına basmak için can attığını, bütünüyle ona odaklandığını anlatmıştır:

"Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korkuyorsan (bir sandık içinde) onu denize bırak, korkma, üzülme biz onu tekrar sana geri vereceğiz ve onu elçilerden yapacağız." diye vahyettik."[54]

Yüce Allah, Mûsâ'nın annesine şöyle ilham vermiştir: Çocuğu Nil nehrine bırakıver, sütsüz kalacağından, boğulacağından, kaybolacağından ya da öldürüleceğinden endişe etme, ondan ayrı düşeceğim diye üzüntüye kapılma, yakın zamanda tekrar ona kavuşacaksın. Bu ilhamıyla Allah, annenin kalbine güven ve iç huzuru yerleştirmiştir[55].

"Mûsâ'nın annesinin gönlü bomboş sabahladı (meraktan çıldıracak oldu). Eğer biz, va'dimize inananlardan olması için onun kalbini iyice pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse işi açığa vuracaktı."[56] *"Böylece biz onu, annesine geri verdik ki gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın va'dinin gerçek olduğunu bilsin."*[57]

54) Kasas, 28/7.

55) el-Kurtubî, *a.g.e.*, XIII/167; İzzuddîn Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, II/480; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/187; ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, XX/63; Bilmen, *a.g.e.*, V/2579.

56) Kasas, 28/10.

57) Kasas, 28/13.

Yüce Allah, Mûsâ'nın annesine, "korkma, üzülme" diye teselli verdiği halde, anne yüreği, evladından ayrı kalmaya dayanamamıştır. Gönlü bomboş olarak geceyi geçirmiştir ya da kalbinde Mûsâ'yı düşünmekten, onun üzüntüsünü çekmekten başka bir şey kalmamıştır. Çocuğundan hiçbir haber alamadığı için hayret ve dehşete düşmüş, gönlüne hiçbir şey girmez olmuştur. Bütün dikkatini, sevdiğini kaybetmiş olmanın verdiği kaygı ve endişe üzerine odaklamıştır. Nil'e bıraktığı çocuğunun Firavun'un sarayına alındığını öğrenince üzüntüsünden, korku ve şaşkınlığından dolayı doğru düşünemez olmuştur. Telâş içerisinde, çocuğundan bir haber alacağım diye, Mûsâ ile ilgili gerçeği açığa vuracak olmuştur. Aşırı şefkat ve sevgi yüzünden, "vâh evlâdım!" diye bağırarak, Mûsâ'nın kendi çocuğu olduğunu ifşa etmeyi içinden geçirmiştir. Allah'ın yardımı ile kendini tutabilmiştir. Allah, onun kalbine güven vermiş, sonunda çocuğuna kavuşacağına inandırmıştır. Anne yüreğini rahmetle yaratan Allah, aynı zamanda burada, onu insanlara tanıtmaktadır[58].

Yüce Allah, içi rahat olsun, çocuğunun yokluğunu çekmesin, üzüntüden ve kederden kurtulsun, oğlunun kendi yanında güvende olmasından mutluluk duysun diye, Mûsâ'yı annesine geri vermiştir[59].Yüce Allah, Mûsâ'yı annesine geri vererek, annenin "gözünün aydın" olmasını sağlamıştır. Sevdiğini elde eden insanın gözü sakin olur, başka bir şeye iltifat etmez[60].

Mûsâ kıssasında anne-bebek ilişkisine bir de "anne" cephesinden bakış yapılmaktadır. Bebeğiyle olan ilişkisinde annenin ruh haline ve tutumlarına dair ipuçları verilmektedir. Çocuğunun hayatı hakkında kaygılanan bir annenin duygu ve düşünceleri tasvir edilmektedir. Çocuğundan ayrı kalmaya yüreği dayanmayan, ayrılık sürecinde sadece çocuğunu düşünen, onun yokluğunun üzüntüsünü çeken, yaşadığı korku ve şaşkınlık dolayısıyla doğru değerlendirme yapmakta zorlanan, çocuğuna duyduğu aşırı sevgi ve şefkat dolayısıyla, saklaması gereken sırrı açığa vurmaya niyetlenen bir anneden bahsedilmektedir. Yine aynı annenin çocuğuna kavuştuktan sonraki mutluluğundan, göz aydınlığından, iç huzurundan söz edilmektedir. Yapılan bütün bu tasvirlerde, annelerin çocukların varlığı konusunda son derece hassas davrandıklarına, onlarla ilişki kurmak için her zaman güçlü ve önüne geçilemez bir istek duyduklarına, annelik duygusunun içgüdüsel ve sonradan kazanılan boyutuna dikkat çekilmektedir. Yine bu tasvirde, annenin bebeğine yakın olmaktan duyduğu hazza, anne-bebek bütünlüğünün psikolojik yönüne, bebeğiyle olan ilişkisinden dolayı annenin aldığı zevke vurgu yapılmaktadır.

Sonuç

Bebeklerin emzirilmesinden bahseden âyetler, ilk bakışta salt beslenmeden söz ediyormuş gibi algılanır. Fakat bu âyetler, derinlemesine incelendiğinde, emzirmenin bes-

58) el-Kurtubî, *a.g.e.*, XIII/169; ed-Dımeşkî. *a.g.e.*, II/481; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/187-188; el-Endelûsî, *a.g.e.*, IV/278; ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, XX/66; Hicâzî, *a.g.e.*, II/819; Yazır, *a.g.e.*, V/3720; Bilmen, *a.g.e.*, V/2581-2582; Ateş, *a.g.e.*, VI/437; Toptaş, *a.g.e.*, VI/13.

59) ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, XX/67; Bilmen, *a.g.e.*, V/2582.

60) Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankîtî, *Azvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, IV/11.

lenmekten öte işlevlerinin olduğu görülür. Emzirmenin, anne çocuk arasında güçlü bir duygusal alışverişe imkân sağladığı farkedilir. Kur'ân'da sütanneliğin öz annelik gibi değerlendirilmesi, emzirme sırasında bebekle anne arasında güçlü bir ruhsal bağın oluştuğunu kanıtlar.

Emzirme olayını açıklayan âyetler değerlendirildiğinde, emzirmenin beslenmenin ötesine geçen bir işleve sahip olduğu anlaşılır. Emzirme olayının, hamilelik sürecinin bir devamı şeklinde anlatılması, her iki sürecin otuz aylık tek evre biçiminde değerlendirilmesi, anne bebek ilişkisinin derinliğini ve kapsamının genişliğini gösterir. Sütanne tarafından emzirme söz konusu olduğunda, sütannenin isteyerek ve memnun kalarak bebeği emzirmesinin sağlanması, bebeğin süt emerken sevgi ve ilgi de özümsediğini ortaya koyar. Bununla birlikte emzirmenin ve anne bebek ilişkinin duygusal boyutu açık bir şekilde Hz. Mûsâ kıssasında belirtilir.

Kur'ân, hem düz anlatım hem de kıssa yoluyla emzirme olayına ve anne çocuk ilişkisine ciddi sayılabilecek kadar yer ayırmıştır. Bu durum, bebeklik döneminde yaşanan deneyimlerin insanın fiziksel ve ruhsal gelişiminde ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır.

Annelerin bebeklerini besleme ve bağrına basma konusunda içgüdüsel bir itkiye (Rahmânî bir yönelime) sahip oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte Kur'ân ilâhî tavsiye ile çocukların emzirilip duygusal yönden desteklenmesini pekiştirmek istemiştir. Anneleri, çocuklarının ilk gelişim evresinde daha özenli olmaya motive etmiştir. Kur'ân, anneliğin içgüdüsel boyutunun tek başına yeterli olmadığını, anneliğin eğitim yoluyla bilinçli hale getirilmesini tavsiye etmiştir.

Yetişme evresinde, çevresinden yeterli ilgi ve sevgi görmeyen kimseler, başkalarına şefkat ve ilgi göstermede eksik kalabilirler. Bu durum sevgiden yoksun yetişen anneler için de geçerlidir. Bu tür anneler, kendi çocuklarına ihtiyaç duydukları sevgiyi vermekte zorlanabilirler. Bu yüzden geleceğin annelerinin nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunda toplum bilinçlendirilmelidir.

Kur'ân, bir bebeğin iki yaşına kadar annesinden sevgi ve şefkat özümsemesini oldukça yararlı bulmaktadır. Bu iki yıl dolmadan eğer anne başka bir çocuğuna hamile kalırsa ya da dünyaya getirirse, ilgi ve sevgisi bu yeni çocuk üzerine yönelecektir. Ya da her iki çocuk arasında dağılacaktır. Özellikle önce doğan çocuk annesiyle doyasıya bir sevgi alışverişi gerçekleştirmeye fırsat bulamayacaktır. Bu sebeplerden dolayı, kanaatimizce, mümkünse iki yıl dolmadan ikinci bir çocuğa hamile kalmaması daha uygun olur.

İnsan bebekliğinde nasıl çaresiz ve annesinin şefkatine, ilgisine muhtaçsa, özellikle yaşlılık döneminde anne-babalar çocuklarının ilgisine ihtiyaç duyarlar. Kur'ân, ihtiyaç içerisindeki anne-babaya gösterilmesi gereken ilgi ve desteği garanti altına alabilmek için, bebeklik dönemindeki anne çocuk ilişkisini hatırlatma gereği duyar. Bebeklikte annenin sağladığı ilgi ve desteğin aynısının, zamanla ilgiye ve desteğe muhtaç duruma düşen yaşlı anneye/babaya gösterilmesini ahlâkî bir emir olarak tavsiye eder.